Emakeele Seltsi aastaraamat 68 (2022), 228–258
http://dx.doi.org/10.3176/esa68.11

REISIKIRI: KRIMM, SEPTEMBER 2001. EEL- JA JÄRELLUGUDEGA[1]

JÜRI VALGE

„Vaimuliku laulu helidel „Aamen, au Isal' olgu" hakkas verstapikkune rong Orgmetsa küla otsast liikuma. Selle kirikulauluga, mis lahkumistunnete väljendamiseks nii vähe sünnis, aga millest sündsamat koosviibijad ei tundnud, kisendas rusutud, hinge põhjani liigutatud rahvahulk oma valu rinnust välja. Oma valu ja oma protesti nende vastu, kelle ahnuse ja vägivalla julm piits neid sundis kõik maha jätma, mis neile siiamaani armas ja kallis oli olnud." (Vilde 1985: 426) Niimoodi kujutas kirjanik Krimmi siirdumise algust aastal 1861.

1861 ja 2001

Umbes 140 aastat hiljem asusid 6. septembril 2001 kell 5.30 Tartu bussijaamast ja samal ajal Eesti Keele Instituudi eest Tallinnas Roosikrantsi tänavas teele need, kes eestlaste Krimmi jõudmist tähistama sõitsid. Ühineti Jõhvis, jätkati teekonda Peterburi ja sealt rongiga Moskva kaudu Ukrainasse Simferopolisse, kust edasi Samrukki (tollase ukrainakeelse nimega Beregove).

Praeguseks on eestlaste Krimmi asumisest möödunud üle 160 aasta ning kõnealusest sõidustki üle 20. Just viimane ajavahemik võimaldabki rääkida reisi tulemustest, unustamata seejuures ka 2001. aastat ennast ning selle mõningaid võrdlusi 1861. aastaga. Tollased sõitjad olid talupojad, kellest 10 peret jõudis Krimmi – osa oli teel surnud, osa mujale siirdunud, osa pöördus hiljem tagasi ning osa tuli juurde.

Kahekümne aasta tagusel retkel osalejaid oli 45. Esindatud olid keeleteemaga tegelevad asutused Eestis: Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool,

[1] Artikkel põhineb 11. mail 2023 Narvas konverentsil „Prohvet Maltsveti jälgedes – 160 aastat eestlust Krimmis" peetud ettekandel.

Mare Valge foto

Eesti Keele Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus ja Emakeele Selts ning riigiasutustest Haridusministeerium, Kultuuriministeerium, Välisministeerium ja rahvastikuministri büroo. Lisaks 5 professorit Helsingi, Oulu, Turu ja Uppsala ülikoolist ning Turu rootsikeelsest Åbo Akademist.

1861. aastal minemise suurimaks põhjuseks olid vastuolud mõisnikega, maapuudus ja vabadusiha; isiklikul tasandil mõjutas sündmuste kulgu Järvamaa talupoeg Juhan Leinberg ja üldriiklikul Venemaa tsaar Aleksander II. Esimest kannustas soov täita oma pooleldi religioosset missiooni, teisele avaldasid survet Krimmi aadlikud ja administratsioon, kes sõja järel tühjenenud maad täita ning alla käivat majandust päästa püüdsid (vt Vorgul 2005: 163–173). 24. jaanuaril 1861 andiski Aleksander II välja ukaasi „Abinõudest Krimmi poolsaare asustamiseks seoses tatarlaste väljarändega“. Kuigi see puudutas ainult välismaalasi, oli olukord ümberasumist soosiv ka oma kodanikele. 21. veebruaril 1861 andsid Indrik Sellbak, Abram Nord ja Gustav Malts keisrile üle palvekirja, milles paluti luba Krimmi asuda. Kuna minemise soov siit- ja tulijate vastuvõtmise vajadus sealtpoolt langesid kokku, siis ei vajanud tsaar pikka mõtlemisaega ja

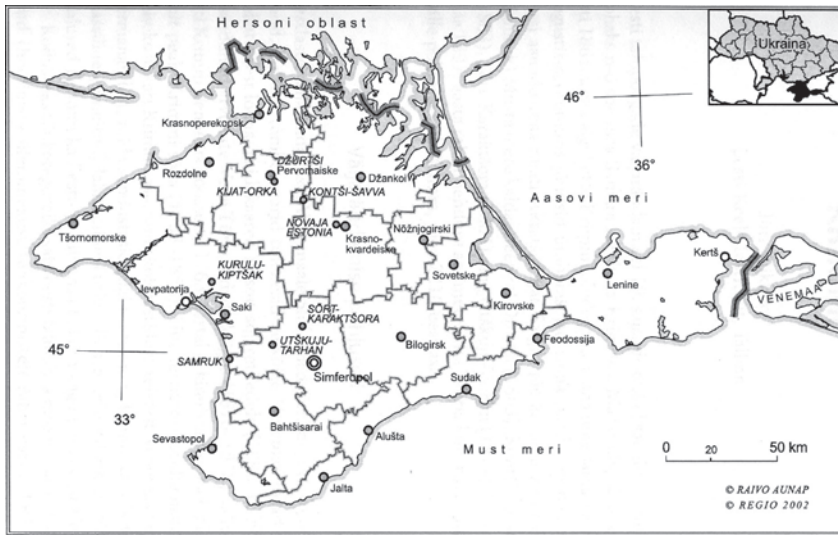

Joonis 1. Krimmi kaart (Krimmi kogumik). Krimmi põliste, tatarikeelsete kohanimede muutmine käis koos venelaste sissevooluga; suuremad muudatused tehti 1944. a pärast tatarlaste küüditamist. Eestlastega asustatud suuremate külade nimed muudeti järgmiselt: S/Zamruk – ka krtat; ukr Beregove, vn Beregovoje; Utškuju-Tarhan – krtat Utš-Kuju-Tarhan; ukr Kolodjazne, vn Kolodežnoje; Kontši-Šavva – ka krtat; ukr, vn Krasnodarka; Sõrt-Karaktšora – krtat Sõrt-Karak-Tšora; ukr Gvardiiske, vn Gvardeiskoje; Džurtši – ka krtat; ukr Pervomaiske, vn Pervomaiskoje (vt Viikberg 2002: 21–43; vt ka Allik, Nikiforova 2011: 471–475)

lühikese aja pärast saadi palvele ka edasitegutsemist võimaldav positiivne vastus (vt Ruben 2005: 151–156).

Septembrisõit toimus Euroopa keelteaasta üritusena, olles nende hulgas üks mahukamaid ja vahest ka tulemusrikkamaid (Valge 2001: 8). Lasnamäele laagrisse ega kõrtsi aru pidama 2001. aastal ei kogunetud, küll aga moodustas tollane haridusminister Tõnis Lukas 30. augusti 2001. aasta käskkirjaga nr 409 Ukraina eestlaste II kultuuripäevadest osavõtuks Haridusministeeriumi juhitava 11-liikmelise komisjoni, kus peale ministeeriumide ja rahvastikuministri büroo olid esindatud Tartu Ülikool, Eesti Keele Instituut, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus ning Viljandi Maavalitsus (vt Valge 2001a). Ettevalmistused olid selleks ajaks enamikus

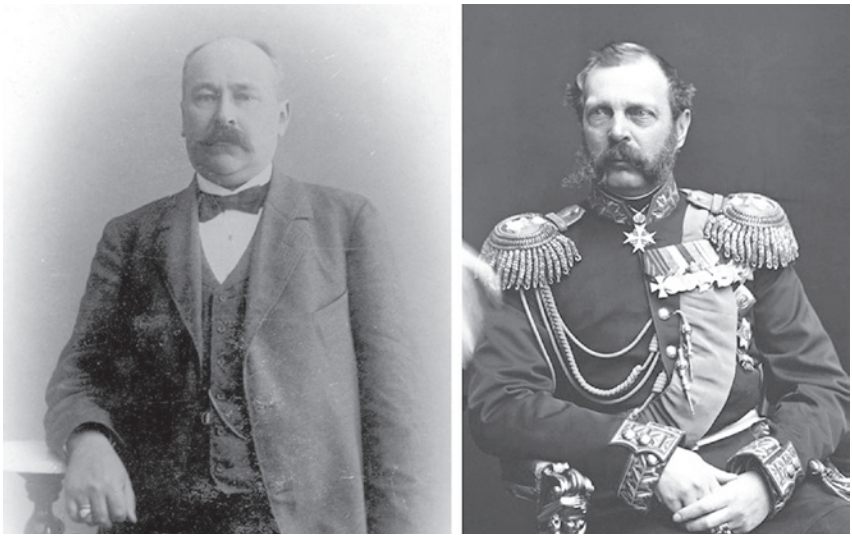

Joonis 2. Juhan Leinberg (foto Eesti Kirjandusmuuseumis B-37-7398.jpg) ja Aleksander II

juba tehtud, ametlikku staatust läks vaja läbirääkimiste pidamiseks Krimmis. Väljaspool Eestit toetasid sõitu Eesti konsul Peterburis Jüri Trei ja sealsete eestlaste juhte, Jaani kiriku taastaja Külli Sulg. Koostööd tehti Ukraina eestlaskonna juhtide Viktor Kõrveli ja Mare Litnevskaga (Kiiev) ning Meeri Nikolskaga (Nikolskajaga) Simferopolist, rahaliselt korraldasid päevad peaaegu kogu ulatuses Eesti asutused (Kultuurkapital, Kultuuriministeerium, Haridusministeerium).

Esimene olulisemate ürituste hulgas, millest osa võeti, oli suvepäevade avamine 8. septembril (enne seda osaleti Villu Jürjo peetud jumalateenistusel Samruki kalmistul). Eesti poolt võtsid päevade avamisel ja lõpetamisel sõna Jüri Valge ja Eduard Odinets; lisaks esines viimane noortefoorumil, kus tutvustas Eestis õppimise võimalusi ning sai infot idaeestlaste noorema põlvkonna tegevuse ja probleemide kohta.

Avaüritusel ja teistel kohtumistel arutati Ukraina eri piirkondade (Kiiev, Lviv, Krimm) eestlaskonna esindajatega võimalusi toetada eesti keele õpet (jagati kaasa toodud õppematerjale) ning anti Eesti suursaadikule Tiit Naberile üle Tartu Ülikooli rektori Jaak Aaviksoo kiri Kiievi ülikooli rektorile ettepanekuga alustada eesti keele õpet (paralleelselt esines soome keele välisõpet korraldava nõukogu liige professor Helena

Joonis 3. Ukraina II eesti suvepäevade avamine. Tervitab Eesti delegatsiooni juht Jüri Valge (Mare Valge foto)

Sulkala sooviga alustada läbirääkimisi soome keele õpetuse alustamiseks). Tuleb tunnistada, et võimaliku huvi-, kindlasti aga rahapuuduse tõttu algas eesti keele kõrgkooliõpetus alles 2010. aastal ja mitte Kiievis, vaid Lvivis[2]. Enne Heinike Heinsood, kes töötab seal praeguseni, õpetasid Lvivis eesti keelt Maarja Hein ja Riina Roasto.

Ajaleht Krimmi Eestlased 2004–2014

2001. aasta septembriaruteludega lükati käima ettevalmistused ka Krimmi eestlaste ajalehe väljaandmiseks. Kokku ilmus seda alates 2004. aastast kuni 2014. aastani 29 numbrit, osa neist topeltnumbrid. Suurt osa ajalehtedest säilitatakse Eesti Kirjandusmuuseumis (kaust V-E Aj. I Krimmi Eestlased), täiskomplekt on olemas Eesti Kultuuriseltside Ühenduse arhiivis Tartus[3].

Krimmi Eestlaste kõikide numbrite päises on venekeelne kiri, et see on Krimmi eesti kultuuriseltsi väljaanne, alates 12. numbrist on tekst ka eesti keeles ning numbritel 14–23 on päises märgitud kaasväljaandjana

[2] Heinike Heinsoo e-kiri Jüri Valgele 17. märtsil 2023.

[3] Kasutatav ka elektrooniliselt: https://kultuuriseltsid.ee/2018/11/16/krimmi-eestlaste-ajalehe-arhiiv-2004-2014/.

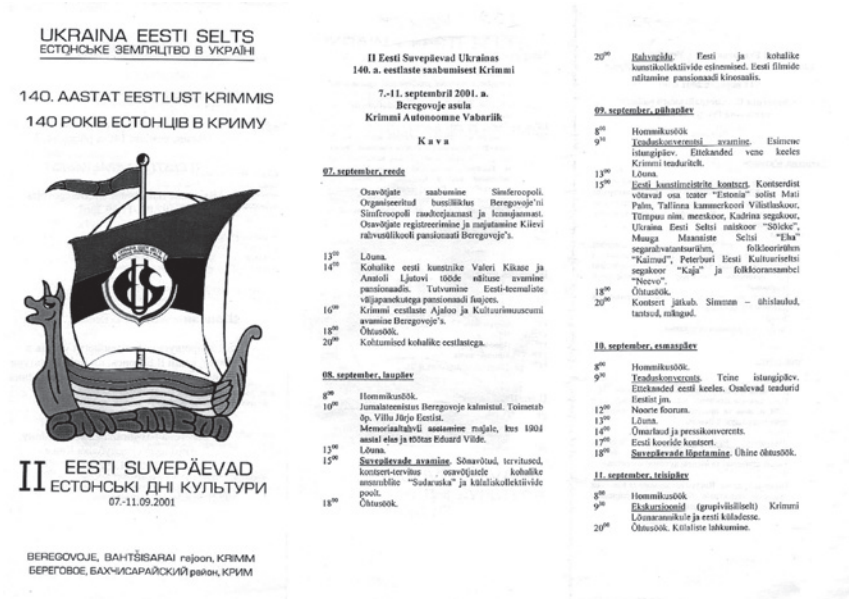

UKRAINA EESTI SELTS
ЕСТОНСЬКЕ ЗЕМЛЯЦТВО В УКРАЇНІ

140. AASTAT EESTLUST KRIMMIS
140 РОКІВ ЕСТОНЦІВ В КРИМУ

II EESTI SUVEPÄEVAD
ЕСТОНСЬКІ ДНІ КУЛЬТУРИ
07.-11.09.2001

BEREGOVOJE, BAHTŠISARAI rajoon, KRIMM
БЕРЕГОВОЕ, БАХЧИСАРАЙСКИЙ район, КРИМ

II Eesti Suvepäevad Ukrainas
140. a. eestlaste saabumisest Krimmi

7.-11. septembril 2001. a.
Beregovoje asula
Krimmi Autonoomne Vabariik

K a v a

07. september, reede

Osavõtjate saabumine Simferoopoli. Organiseeritud bussiliiklus Beregovoje'ni Simferoopoli raudteejaamast ja lennujaamast. Osavõtjate registreerimine ja majutamine Kiievi rahvusülikooli pansionaati Beregovoje's.

13[00] Lõuna.
14[00] Kohalike eesti kunstnike Valeri Kikase ja Anatoli Ljutovi töödde näituse avamine pansionaadis. Tutvumine Eesti-teemaliste väljapanekutega pansionaadi fuajees.
16[00] Krimmi eestlaste Ajaloo ja Kultuurimuuseumi avamine Beregovoje's.
18[00] Õhtusöök.
20[00] Kohtumised kohalike eestlastega.

08. september, laupäev

8[00] Hommikusöök.
10[00] Jumalateenistus Beregovoje kalmistul. Toimetab õp. Villu Jürjo Eestist.
Memoriaaltahvli **asutamine** majale, kus 1904 **aastal elas ja töötas** Eduard Vilde.
13[00] Lõuna.
15[00] **Suvepäevade avamine**. Sõnavõtud, tervitused, kontsert-tervitus osavõtjatele kohalike ansamblite "Sodarunka" ja kõlalisokollektiivide poolt.
18[00] Õhtusöök.
20[00] Rahvapidu. Eesti ja kohalike kunstikollektiivide esinemised. Eesti filmide näitamine pansionaadi kinosaalis.

09. september, pühapäev

8[00] Hommikusöök
9[00] Teaduskonverentsi avamine. Esimene istungipäev. Ettekanded vene keeles Krimmi teaduritelt.
13[00] Lõuna.
15[00] Eesti kunstimeistrite kontsert. Kontserdist võtavad osa teater "Estonia" solist Mati Palm, Tallinna kammerkoori Vilistlaskoor, Tõrupu nim. meeskoor, Kadrina segakoor, Ukraina Eesti Seltsi naiskoor "Sõlcke", Muuga Maanaiste Seltsi "Elva" segarahvatantsurühm, folkloorirühm "Kaimad", Peterburi Eesti Kulturiseltsi segakoor "Kaja" ja folkloorransambel "Neeve".
18[00] Õhtusöök.
20[00] Kontsert jätkub. Simman – ühislaulud, tantsud, mängud.

10. september, esmaspäev

8[00] Hommikusöök.
9[00] Teaduskonverents. Teine istungipäev. Ettekanded eesti keeles. Osalevad teadurid Eestist jm.
12[00] Noorte foorum.
13[00] Lõuna.
14[00] Ümarlaud ja pressikonverents.
17[00] Eesti kooride kontsert.
18[00] **Suvepäevade lõpetamine**. Ühine õhtusöök.

11. september, teisipäev

8[00] Hommikusöök
9[00] Ekskursioonid (grupiviisiliselt) Krimmi Lõunarannikule ja eesti kõladesse.
20[00] Õhtusöök. Kõlaliste lahkumine.

Joonis 4. Suvepäevade kava

Krimmi eestlaste tugiselts. Viimane on lisatud ka lehe tagaküljel olevate ilmumisandmete hulka (nr-d 11–23), kus on ära toodud väljaande rahastajad (vaheldumisi Haridus- ja Teadusministeerium, rahvastikuministri büroo ja Kultuuriministeerium, samuti OÜ Kredor, AO Ferdida, Soosalu OÜ, OÜ Vaabvärv ja OÜ Nädaline). Numbritel 11–23 on kirjas ka trükiarv, mis kõigub 550 ja 600 vahel. Kõiki väljaandeid levitati tasuta, nende maht aga erines numbriti oluliselt: esimestel numbritel 4–8 lk, numbritel 13–24 (suvi) 24–48 lk, edasi jälle vähem. (Pea)toimetajaks oli kuni 23. numbrini Meeri Nikolskaja (12–23 koos Eestis oleva toimetaja Aare Hindremäega), edasi kuni lõpuni juhtisid lehte toimetuse liikmeina Nikolskaja ja Tiina Toomet (nr-d 24–27 ka Mare Litnevska).

Ajalehe sisus on jälgitavad kolm täiesti selgelt erinäolist perioodi. Numbrites 1–10 (talv 2004 kuni 2006) käsitletakse maailmavaateliselt neutraalseid (või kohati nõukoguliku ajalooõpetuse poole kaldu) teemasid: krimmieestlaste kaugem ajalugu (nt Eduard Vildega seonduv, Johann Köler, Amandus Adamson, aga siiski ka Eesti Vabariigi konsul Jaan Timse, kes vangistati pärast Krimmi vallutamist Venemaa poolt ja suri Moskvas

Butõrka vanglas 9. augustil 1921); krimmieestlaste tänapäevategemised, sh suhted Eestiga (lastelaagrid Eestis, aukonsulaadi avamine Simferopolis). Kirjutavad Krasnodarkas majutuvad eesti keele õpetajad ja kirjutatakse neist ning ilmuvad lood varasematest õpetajatest (August Lukas). Rubriigis „Meile kirjutavad lapsed“ ilmub Rita Kadilkina lapselapse kirjutis „Tere, ajaleht „Krimmi Eestlased““: „Minu nimi on Sasa Kadilkina. Mina elan Krasnodarkas. Ma õpin kuuendas klassis. Ma õpin Eesti keelt kaks aastat, väga, väga ta mulle meeldib. Mul on vanaema Rita, ta on eestlane. Ma olen Eestis, Muugas. Mulle väga meeldis. Ma tahan sõhan sõita veel. Uus õpetaja tulu Meile. Ta nimi on Helle. Ta on väga meeldiv, lahke, asavätlik ja tähelepanelik. Aitäh teile, niisugune hea ajaleht! Aitäh! Tädid ja onud ja Meeri Nikolskaja. Meil kodus kõik loevad üheskoos teie ajalehte „Krimmi Eestlased“. Sasa Kadilkina, 6 klass Krasnodarka.“ Lisaks vahendatakse lugejale eesti keelt ja verbaalset rahvakultuuri tutvustavaid tekste (vanasõnu, luuletusi, lühijutte).

Teist perioodi – numbrid 11–24 (suvi 2007 kuni talv 2011) – iseloomustavad oluline väljaandmistoetus Eestist, Krimmi eestlaste tugiseltsi tulek ametlikuks kaasväljaandjaks (Aare Hindremäest saab ajalehe toimetaja Eestis, Meeri Nikolskaja jääb toimetajaks Krimmis) ning nende muudatustega kaasnev Eesti-temaatika tunduv laienemine. Kõik see toob kaasa väljaande mahu suurenemise üldjuhul üle 30, üks kord isegi 48 leheküljeni. Kõik need teemad, millest kirjutati esimeses kümnes numbris, on alles ja veel põhjalikumal kujul; Eesti lähiajaloo ja kaasaegsete olude käsitlus on aga lugejate enamiku nõukogulikku haridustausta arvestades murranguline. Ajaloo vallas tutvustatakse ja nimetatakse õigete nimedega Tartu rahu ja Jaan Poskat, 1924. aasta detsembrimässu, küüditamisi (võrreldes neid holodomoriga), represseeritud president Pätsi haua tähistamist. Kaasaegseid poliitilisi sündmusi tähistavad märksõnad, nagu viisavabadus USAga, EL, NATO, Schengen, sõjaväeparaad Narvas. Loomulikult leiavad kajastamist Eestis olulised haridus-, kultuuri- ja olmeuudised, nagu keelekümblus, integratsioonitegevus, vähiravi, mobiiltelefoniga hääletamise võimalus, prügimajanduse korraldus. Rõhutatakse Ukraina võimalust Eestilt õppida – tundub, et Eestist tahetakse jätta veidi idealiseeritud muljet, nagu näitab Õhtulehest tõlgitud artikli pealkirigi: „Eestimaa on Krasnodarka lastele nagu muinasjutumaa, eesti õpetaja hea haldjas“.

Suure ploki moodustavad väliseestlasi puudutavad artiklid. Tutvustatakse Ülem-Suetuki ja teiste Siberi külade eestlasi, Stockholmi ja Petseri

Krimmi EESTLASED

№1 ЗИМА 2004

ИНФОРМАЦИОННАЯ, ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ГАЗЕТА КРЫМСКОГО ЭСТОНСКОГО ОБЩЕСТВА КУЛЬТУРЫ

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

МЫ ПРОДОЛЖАЕМ ДЕЛО НАШИХ ДЕДОВ...

Памяти Виктора Кырвел

С 1861 по 1864 гг. шло «великое» переселение эстонцев в Крым. А мы уже наследники, потомки. Живы еще из третьего поколения, подрастает уже седьмое поколение крымских эстонцев.

В сентябре 2001 г. мы праздновали 140-летие первого Эстонского поселени Самрук, ныне с. Береговое Бахчисарайского района. А вот в августе 2003 года объявили всем желающим принять участие в юбилейном празднике села Кончи-Шавва — сегодня село Краснодарка Красногвардейского района — самое крупно из сохранившихся эстонских сел. Также как и на праздновании в Береговом, в Краснодарку приехали гости из Эстонии.

История переселения в Крым — тема особая, очень обширная, исторически значима для каждого из нас. Об этом писали и в настоящее время продолжают изучать ученые, писатели, простые обыватели. Надо помнить, что была длительная пауза в 70 лет. О нас почти забыли на Родине. Но Слава Богу, не все утеряно. Человеческую память невозможно вытравить ничем и невозможно заменить современным компьютером. Из поколения в поколение передаются воспоминания как легенды, пишут мемуары, хранятся старые письма, фотографии, редко, но находятся предметы быта прошлых веков. Наши предки не только самоотверженно трудились на Крымской земле в прямом смысле этого слова, но и успешно развивали свой духовный и культурный уровень. Можно сказать, что связь с исторической родиной была очень интенсивной. Из Эстонии приезжали и в Эстонии ездили к родственникам в гости, выписывали газеты, журналы на эстонском языке. Работали школы, молельные дома и кирхи. Дети изучали свой родной язык. В 1917 г. в городах и в каждом эстонском селе образовывались Крымские эстонские общества. Но это всё было до трагических тридцатых годов 20 века. Сегодня мы продолжаем прерванное дело наших дедов.

С чего началось? Как все это было? В апреле 1997 года в Крым из Киева приехал Виктор Эдуардович Кырвел. К тому времени он уже 4 года возглавлял Эстонское землячество в Украине. Приехал, чтобы создать в Крыму эстонское общество. Он был ассом во всех организаторских вопросах. Быстро вник в историю крымских эстонцев, загорелся идей провести в Крыму эстонские дни культуры, и в июне 1998 года успешно прошли I эстонские дни культуры. Открытие состоялось в Доме культуры села Петровка Красногвардейского р-на, а продолжение праздника и народное гуляние было в с. Краснодарке. Организатором и душой II эстонских дней культуры в с. Береговое в сентябре 2001 г. был тот же Виктор Кырвел.

Мы все звали его просто Виктор, и по эстонскому обычаю на «ты». Это нисколько не принижало его авторитета, наоборот, он сразу вызывал доверие своей открытостью, доступностью. Уже в летах, зму было немного за 70, но всегда элегантный, подтянутый, радушный, быстрый в движениях, прекрасный оратор, с неиссякаемым юмором к себе и друзьям. Были у него и недоброжелатели, о них мы не будем вспоминать. Бог им судья.

Виктор ушел из жизни 28 ноября 2002 г. после тяжёлой болезни. Шёл на операцию с надеждой дожить до весны, а там все будет хорошо... Звонил, назначал встречи, требовал отчеты, списки, планировал работу на следующий 2003 г. Вынашивая идеи, копил всевозможную информацию об эстонских поселениях, собирал мемуары — мечтал все это опубликовать.

В марте 2003 года на отчетно-выборном собрании в Киеве вынесли решение и проголосовали единогласно назвать Эстонское землячество в Украине именем Виктора Кырвел. Председателем же выбрали Маре Литневску — человека, которому Виктор доверял больше чем кому-либо. Доверились и мы.

Наша газета будет публиковать отрывками накопившуюся литературу об эстонцах в Крыму. Может быть, Виктор представлял себе все иначе, но мы попытаемся сделать все, что в наших силах. Будем публиковать переводы произведений эстонского писателя-классика 19 в. Эдуарда Вильде, переводы статей 19 в. учителя с. Кончи-Шавва (Краснодарка) Августа Лукаса из эстонской газеты «Postimees», и другие материалы.

Читайте нашу газету. Мы поделимся с Вами всей интересной информацией, имеющейся у нас и в музее этнографии Крыма.

Мери НИКОЛЬСКАЯ

Мери НИКОЛЬСКАЯ, Виктор КЫРВЕЛ, Елена КОТОВА, Эдгар МЯЕСАЛУ

ОТ РЕДАКТОРА

В свет выходит первая газета этнических эстонцев Крыма, цель которой является развитие национальной культуры, содействие восстановлению традиций и языка эстонцев проживающих в Крыму и Украине. В нашей газете мы будем публиковать новости современной Эстонии, исторические данные об эстонцах проживающих в Крыму и на Украине, информацию о проводимых мероприятиях эстонской диаспоры в Украине и за рубежом, отвечать на Ваши вопросы, проводить юридическую консультацию, уроки эстонского языка, национальной кухни, различные конкурсы, литературно-художественные произведения эстонских авторов и многое другое. Ваши предложения и замечания мы будем обязательно учитывать. Надеемся на Ваше активное участие в создании этой газеты. Редактор газеты, председатель Крымского Эстонского общества культуры

Мери НИКОЛЬСКАЯ

ПОЗДРАВЛЕНИЯ

Крымский республиканский фонд межнационального согласия приветствует выпуск первого номера газеты "Krimmi Eestlased". Надеемся, что ваша газета будет интересна широкому кругу читателей и станет еще одним звеном в цепи создания общности и единства многонационального населения Республики. Хотелось бы, чтобы газета внесла вклад в демократизацию общества, в создание дополнительных условий для взаимопроникновения культур и пропаганды эстонской культуры, рассказала бы обо всем, что касается судеб людей, живущих на крымской земле, их быта, обычаев, творческих поисков и жизненных трудностей, что предоставит слово каждому, кто захочет высказать свое мнение по разным вопросам.

В добрый путь газета "Krimmi Eestlased" за сохранение и развитие взаимопонимания между народами! Вдохновляй их на активную деятельность во имя процветания полуострова, за сохранение мира и стабильности!

Исполнительный директор КРФМС
Мелс ТАЙЖАНОВ

Крымское венгерское общество поздравляет Крымское эстонское общество культуры с выходом первого номера газеты «Крымские эстонцы», желает, чтобы она стала вашей любимой газетой, содействовала общению людей, живущих в разных концах Крыма, прививала любовь к эстонской культуре, популяризировала народные традиции, способствовала дружбе народов, живущих в Крыму.

Председатель
Крымского венгерского общества
Надежда ГЛАДКИХ

Joonis 5. Ajalehe Krimmi Eestlased esinumber (ajaleht ilmus aastail 2004–2014)

eesti koole, Peterburi Jaani kirikut ja väliseesti ajakirjandust. Juttu on ka Moskva eesti seltsist, Moldova eestlastest jm. Riikidevahelistest suhetest kajastatakse eelkõige Eesti ja Ukraina ning Eesti ja Venemaa (kultuuri)-kontakte.

2012. aasta suvenumbrist (nr 24 – numbrid korduvad) algab kolmas periood kuni numbrini 29 (sügis/talv 2014). Seda aega iseloomustab Meeri Nikolskaja tõdemus: „Meie ajalehe Krimmi Eestlased toimetuskolleegium tegi olulisi muudatusi toimetuse koosseisus ja ajalehe sisus.“ Ajalehe päisesse on ilmunud lause „Kultuuriuudised Eestist, Ukrainast, Krimmist“, kahe toimetaja asemel on kolleegium koosseisus Meeri Nikolskaja, Mare Litnevska ja Tiina Toomet. Oluliselt on vähenenud konfliktseid tõlgendamisvõimalusi pakkuvate ajaloo- ja poliitikaartiklite hulk; rohkem saab lugeda Krimmist endast, Eesti õppimisvõimalustest ja Eestis õppimisest.

Kokkuvõttes võib ajalehe sisu kohta selle ajalookäsituse mõttes – mõne üksiku erandiga – öelda, et see on Eestis levinud arusaamade väljendus, ning on loogiline, et pärast okupatsiooni algust 2014. aastal ajalehe väljaandmine lõppes. Väikest ilmumissagedust korvas ajalehenumbrite maht, mille tõttu Krimmi Eestlastel oli arvestatav roll sealse eestlaskonna ühendaja (aga kohati vahest siiski ka vastuolude tekitaja) ning Eesti kohta info jagajana. Krimmi Eestlaste veergudel käsitleti mälestustes ning etnograafiamuuseumi töötajate artiklites ka seni maha vaikitud Ukraina enda ajaloo teemasid, nagu kolmekümnendate aastate repressioonid ja holodomor. Ilma igasuguse kahtluseta oli ajaleht oma seisukohtadega tugevaks toeks Aleksandrovka koolis töötavatele eesti keele õpetajatele.

Krimmi Eestlasi ilmus veel üks, tegelikult eelmistega olulises osas võrreldamatu number – küll mitte enam iseseisva väljaandena, vaid Venemaa Föderatsiooni presidendi asjadevalitsuse, Vene kultuurifondi ja Venemaa kinematografistide liidu asutatud väljaande Rossiiskije Vesti (Vene Teated) 2018. aasta ühe lisana. Heas värvitrükis lehe maht on 4 lehekülge ning sisust on kadunud kõik, mis seostub Eesti lääneorientatsiooni ja pea pealt jalgadele tõstetud ajalookäsitusega. Selle asemel üritatakse jätta muljet kohaliku eesti ning ka soome-ugri elu jätkumisest veel paremini kui sel ajal, mil Krimm ei olnud „veel naasnud Vene jurisdiktsiooni alla“. Igaks juhuks leidub ilmumisandmetes paljutähendav märkus: „Toimetuse seisukoht ei pruugi kokku langeda autorite seisukohaga.“ Toimetus asus teatavasti Moskvas.

Teaduskonverents ja artiklikogumikud

Teine oluline üritus, millest 2001. aastal osa võeti, oli rahvusvaheline teaduskonverents „140 aastat eestlust Krimmis“ 9. ja 10. septembril (konverentsi rahastamist toetas oluliselt ka Eesti).

16 ettekandega konverentsi esimese päeva sisustasid Krimmi teadlased (5 esinejat), teise päeva 11 ettekandega Eestist tulnud. Krimlaste ettekannete fookus oli mõistetavalt Krimmil (Samruki ajalugu, krimmieestlaste toidu- jm kultuur ning 1920. ja 1930. aastate repressioonid). Eestist tulnudki rääkisid eestlaste tulekust Krimmi (mh Eduard Vilde „Prohvet Maltsvetist“), aga ka väliseestlastest Venemaal (setudest), Rootsis ja Inglismaal. Kui Ott Kursi ettekanne turgi rahvastest poolsaarel seostus Krimmiga, siis Raimo Raagi „Hiiumaa rootslaste jälgedes Ukrainas“ käsitles kaugemat aega ja ka kohta Ukrainas. Helena Sulkala rääkis kveenidest ja Mati Hint liivlastest.

Konverentsiarutelude käigus otsustati ettekanded trükituna välja anda ning juba järgmisel aastal tehti otsustatu teoks. Esimeses Krimmi kogumikus (2002) on 14 ettekannet esitamise keeles koos inglis-, vene- või eestikeelse resümeega, kokku 240 lehekülge. Kogumiku tähtsus on siiski suurem kui ainult enamiku ettekannete viimistletud kujul kättesaadavaks tegemine laiemale lugejaskonnale. See pani aluse 4 väljaandest koosnenud Krimmi-teemaliste trükiste sarjale: Eestis välja antud „Krimmi kogumik II“ (2005), „Krimmi kogumik III“ (2011) ning Krimmi etnograafiamuuseumi ja Krimmi eesti kultuuriseltsi venekeelne kogumik „Эстонцы в Крыму. Очерки истории и культуры“ (Eestlased Krimmis 2008). Viimase väljaandmist toetasid ka Eesti rahvastikuministri büroo ja Eesti saatkond Ukrainas.

Teise kogumiku (396 lk) 20 artiklit kujutavad 2004. aasta konverentsi viimistletud ettekandeid, olles esitatud mõlemas konverentsi keeles – eesti ja vene keeles. Käsitlusteemadeks on Eduard Vilde ja tema romaan „Prohvet Maltsvet“, Krimmi eestlaste haridusolud (eesti keele õpe ja emakeele säilitamise võimalused), eestlaste Krimmi asumine ja 1920.–1930. aastate repressioonid. Juttu on ka krimmieestlaste olmest ja Krimmi poolsaare kirjust rahvastikust, eelkõige tatarlastest. Üks artikkel on ka tatarlastest Eestis. Kogumiku lisades leidub materjali Krimmi eesti seltside kohta ning mõne eestlaste maaoste kajastava dokumendi koopiad. Raamatu väärtust suurendavad selles avaldatud fotod inimestest ja hoonetest.

Palun teavita eelarve pkt 01, art 30, lehekülg 58.
4.07.2001

Ukraina Eesti Selts

Nõus!
28.08.2001.

EV Hariduseministeerium

28. juuni 2001.a.

hr. Jüri Valge

Keelepoliitika nõunik

Lugupeetud härra Jüri Valge

Oleme eelnevalt teatanud krimmi eestlaste 140. aastapäeva tähistamisest. Ridustustele, mis toimuvad 7.-11. septemobril Krimmis, on oodata osavõtjaid paljudest riikidest. Peale suure kontserdikava toimub teaduskonverents, noorte foorum, külastatakse eesti kilasid.

Pöördume Teie poole palvega eraldada Ukraina Eesti Seltsile 10000 krooni Suvepäevade teaduskonverentsi korraldamisega seotud kulutuste osaliseks katteks.

Täname Hariduseministeeriumi ja isiklikult Teid seni osutatud abi ja toetuse eest Suvepäevade ettevalmistamisel.

Lugupidamisega

V. Kõrvel
esimees

Lisa: Suvepäevade eelarve.

Ukraina Eesti Seltsi a/a Eesti Ühispanga Tallinna kontoris nr. 10 0520 2790 6002.

Joonis 6. Viktor Kõrveli rahastustaotlus 23.06.2001

Joonis 7. Konverentsist „140 aastat eestlust Krimmis“ osavõtjate nimestik (ristiga on märgitud Eestist tulnute nimed)

Erinevalt kahest esimesest ei ole kolmanda kogumiku (478 lk) artiklid ettekannete trükiversioonid, vaid just selle jaoks kirja pandud uurimused. Lisaks 10-le eesti ja vene keeles avaldatud artiklile, mis on keskendatud peamiselt krimmieestlaste ajaloole, sh haridusele, käsitletakse eestlastega seotud Krimmi kohanimesid ja esitatakse nende loend. Kogumiku muudavad eriti nauditavaks rohked arhiividokumentide koopiad ja üle 100 aasta tagused fotod.

Venekeelse, Simferopolis välja antud kogumiku (397 lk) mõte oli tutvustada varem eesti keeles ilmunud teemakäsitlusi ka venekeelsetele, eelkõige Krimmi lugejatele.

Tagantjärele tuleb pidada oluliseks, et kõnealuste kogumike, eelkõige Krimmis välja antu koostamisel õnnestus kasutada väikest ajaakent, mis võimaldas juurdepääsu Krimmi arhiivide materjalidele ning samuti nendest materjalidest vabalt ja eelarvamusteta kirjutada. Kindlasti on tänuväärne ka Eesti Kirjandusmuuseumis leiduvate fotode tutvustamine laiemale üldsusele.

Rongiseminar ja selle tulemused

Krimmi-reisiks planeeritu sisuline elluviimine algas juba 7. septembril rongirataste kõlksumise saatel. Vagunikupeedele jagatud küsimustik hõlmas kogu kavandatava eesti keele strateegia temaatikat – küsimused

Joonis 8. „Krimmi kogumikud“ ning Krimmi etnograafiamuuseumi kogumik (Kristi Henno foto)

oli välja töötanud keelenõukogu, eksperdihinnangu andnud Tiit-Rein Viitso: „See kava [küsimustik – JV] oli päris ilus. [---] Lähtun loomulikust eeldusest, et keelestrateegia ainus prioriteet on eesti keele kui riigikeele tõhustamine ja selle sisemise ja ühiskondliku seisundi tugevdamine ..“[4] Viitso pidas siinjuures silmas hea ja tõhusa eesti keele materiaalseid eeldusi (andmebaasid, terminoloogia, kõrgtasemel õpetamine jmt) ning avaliku keelekasutuse jälgimist ja suunamist, k.a televisiooni ja raadiot.

Rongiseminarilt sooviti seisukohti strateegia kolme aspekti kohta: käsitletava teema olulisus, ettepanekud selle arendamiseks ning nägemus 2010. aastaks saavutatava taseme kohta. Järgnevas esitatakse kokkuvõtlikult teaduse ja kõrghariduse ning üldhariduse osas Peterburi–Simferopoli rongis toimunud arutelu tulemused (Rongiseminar 2001) koos näidetega 2004.–2010. aasta keelestrateegia vastava teksti ning sellegi kohta, mida strateegiat ellu viies neil aastail saavutati.

Kõrghariduse ja teaduse teemat tulevases eesti keele strateegias pidasid kõik rongiseminarist osavõtjad väga oluliseks: selle arendamiseta poleks võimalik eestikeelne õigus- ega haldussüsteem, st eestikeelne Eesti riik, ning eesti keel taanduks kodukeeleks.

Võimalike üheksa aasta pärast saavutatavate eesmärkidena määratleti järgmised: kõrgkooliõpe olgu valdavalt eestikeelne kõikides valdkondades ning eesti keel õppekeelena selge ja arusaadav; teadustööd olgu kättesaadavad ka eesti keeles; vajalik on ühtne eestikeelsete terminite andmebaas. Küllap mõne arutlejate rühma isiklikest kogemustest kasvasid välja soovid

[4] Tiit-Rein Viitso e-kiri Jüri Valgele 4. septembril 2001.

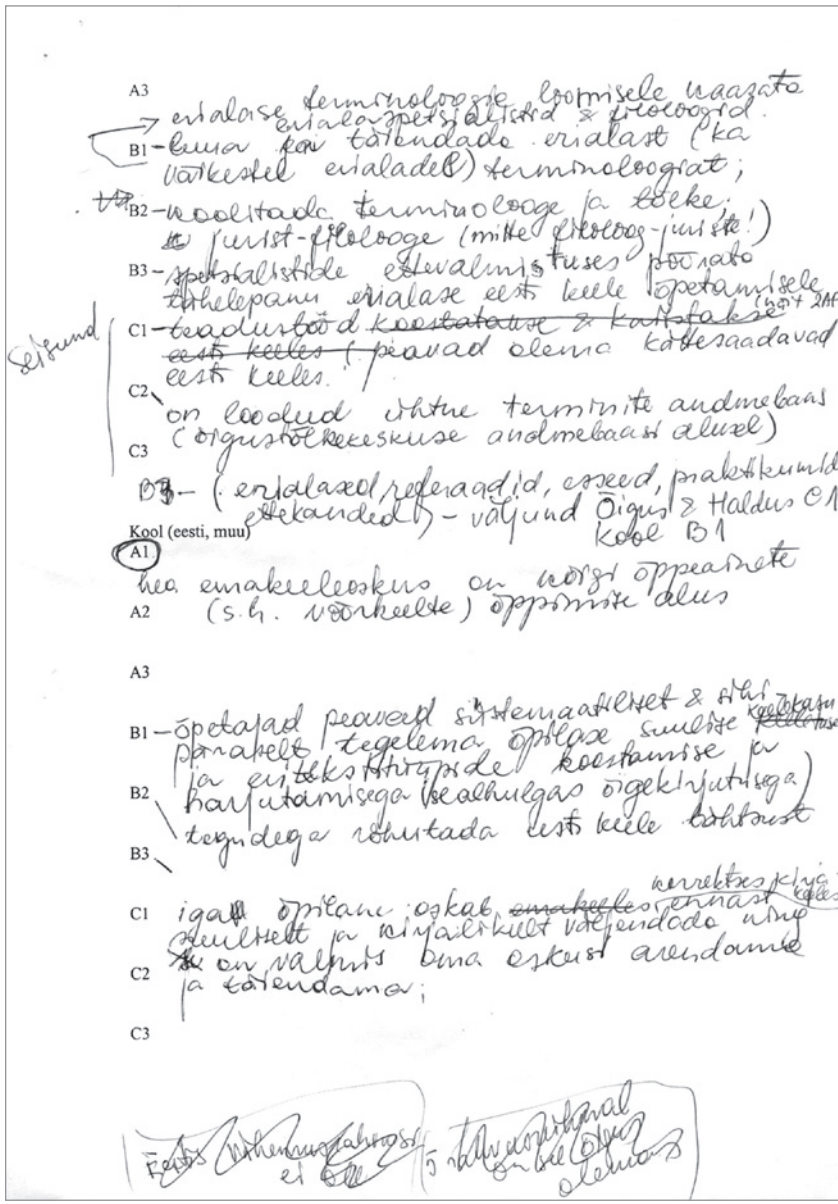

A3

B1 – kuna kõik tõlendajad erialast (ka väikeseid erialadel) terminoloogiat;

B2 – noolitada terminoloogi ja leksikograafi; jurist-filoloogi (mitte filoloog-jurist!)

B3 – spetsialistide eelvalmistuses pöörata tähelepanu erialase eesti keele õpetamisele

C1 – teadusteadmised koostatakse ~~& kaitstakse eesti keeles~~ (näit. 2AP) (peavad olema kättesaadavad eesti keeles.)

C2 – on loodud vähtne terminite andmebaas (õigustõlkeeskuse andmebaasi alusel)

C3

B3 – (erialaseid referaadid, esseed, praktikumide ettekanded) – väljund Õigus & Haldus C1 kõrval B1

Kool (eesti, muu)

A1 hea emakeeleoskus on nõrgi õppeainete (s.h. võõrkeelte) õpperühmi ülus

A2

A3

B1 – õpetajad peavad süsteemaatiliselt & sihipärasemalt tegelema õpilase suulise ~~kõnelemise~~ kõnelemise ja eritekstitüüpide koostamise ja harjutamisega (sealhulgas õigekirjutusega)

B2 – tegudega rõhutada eesti keele tähtsust

B3

C1 igal õpilane oskab ~~emakeeles~~ vähemalt kõnelemisel ja kirjalikult väljendada ning suulisel ja kirjalikul võõrkeelel

C2 on valmis ühna eskusi arendama ja tõlendama;

C3

Eesti Vabariigi ei ole

5 tõlkemõõtmeid on ühe õpilase olemas

tarkade ministrite ja ametnike järele ning tahtmine, et keeleinimesed kuuluksid haritlaskonna eliiti (suures osas sõltub see siiski neist endist).

Nende eesmärkide saavutamiseks kavandati rongis mitmeid enam või vähem konkreetseid ülesandeid, mida pärast strateegiadokumendi vastuvõtmist pidi veelgi täpsustatama: arendada eriala- ja keelespetsialistide koostöös eesti oskuskeelt, koolitada terminolooge ja tõlke; õpetada kõikides valdkondades erialast eesti keelt, sh koolitada välja jurist-filolooge (kelle kohta hiljem tuli käibele nimetus *keelejurist*); säilitada eestikeelsed teaduspublikatsioonid, hinnata väärilisel teadurite ja õppejõudude eestikeelset produktsiooni (grantide taotlemisel, ametikohtadele kandideerimisel). Bakalaureuse-, magistri- ja doktoritööde kirjutamine nähti ette eesti keeles (või vajadusel paralleelselt ka inglise keeles). Üpris oodatult tuli suures osas eesti keele professionaalidest koosnevalt seltskonnalt ka soovitus uurida igakülgselt eesti keelt ning hoiatus oskamatu inglise keele eest ametlikes ja teadustekstides. Ministrikandidaatidele keele- ja üldeksamite korraldamist võis aga küllap tollalgi pigem saavutamatuks soovunelmaks pidada.

Kolm aastat hiljem, 5. augustil 2004 kiitis Vabariigi Valitsus keelestrateegia (EKAS 2004) heaks. Ametlikus arengudokumendis kõrgharidusvaldkonna eesmärgiks fikseeritu (EKAS 2004: 29) sarnasus rongiseminaril avaldatud mõtetega on ilmne (vt joonis 10).

Järgnev ei olnud küll tingimusteta edulugu, näitab aga kahtlusteta, et mingit osa Krimmi retkel genereeritud ideedest üritati ellu viia ja osalt viidigi. Juba 2002. aastal tegi keelenõukogu ettepaneku muuta eesti keele pädevuse saavutamine kohustuslikuks kõikide erialade üliõpilastele ning tollase haridus- ja teadusministri vahendusel jõudis ettepanek ka kõrgkoolide rektoriteni; samal aastal kehtestati Tartu Ülikoolis kohustuslik eesti keele kursus kõigile humanitaarvaldkonna üliõpilastele ja 23. detsembril 2005 võttis ülikooli nõukogu vastu otsuse arendada eesti teaduskeelt kolmes suunas: luua emakeelseid kõrgkooliõpikuid, arendada eesti teaduskeelt ja võtta õppekavadesse emakeelse väljendusõpetuse kursus (Klaas-Lang 2012: 229–231). 2007 ilmus Reet Kasiku, Mati ja Tiiu Erelti raamat „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele“ (Kasik jt 2007).

Olulise sammuna eesti teadus- ja kõrghariduskeele elushoidmisel tuleb vaadata ka Tartu Ülikooli nõukogu poolt 30. jaanuaril 2009 kinnitatud keelepõhimõtteid. Nende järgi tagab ülikool mh kõikide õppesuundade eestikeelsed õppekavad kahel esimesel astmel, „et vältida mis tahes

EESTI KEELE
ARENDAMISE
STRATEEGIA
2004–2010

3.4.3. Kõrgharidus

Eesti keelt toetab pikaajaline eestikeelse kõrghariduse ja teaduse traditsioon. Samas on rahvusvahelistumisega kaasnenud võõrkeelse õpetuse osatähtsuse ning ebapiisava eesti keele oskusega üliõpilaste ja õppejõudude osatähtsuse kasv, samuti eesti erialakeele õpetamise nõrkus.

Eesmärk: tagada eestikeelne kõrgharidus (katta kõik erialad oskussõnastike ning eestikeelse õppekirjandusega, säilitada olulises osas eestikeelne õpe ja avaldada tähtsamad teadustulemused ka eesti keeles), vältides mis tahes teadusala täielikku võõrkeelestumist. Tagada kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrge tase.

Ülesanded:

- esitada eesti keele spetsialistide riiklik koolitustellimus mahus, mis rahuldab riikliku vajaduse, ja võtta õppekoha kulupõhise maksumuse arvestamisel aluseks uute õppemeetodite ja -vahendite rakendamisest tulenevad vajadused;
- riiklikult toetada eestikeelsete õppe- ja teatmematerjalide koostamist ja väljaandmist;
- võtta kõikidesse õppekavadesse erialase eesti keele õpe;
- laiendada välismaal keskhariduse omandanud eestlaste ja välisüliõpilaste võimalusi õppida eesti keelt.

Täitjad:
Haridus- ja Teadusministeerium, kõrgkoolid.

Joonis 10. Kõrghariduse osa keelestrateegias

Tartu Ülikooli keelepõhimõtted

AKTUAALNE Oktoober 2018, nr 9

4. Eesti keele hoidmiseks ja arengu toetamiseks Tartu Ülikool:

4.1. suurendab eesti keele õppe osatähtsust õppekavades, sh eriti õpetajakoolituse õppekavades, vastavalt õpiväljunditele;

4.2. loob oma töötajatele eesti keele täiendusõppe võimalused;

4.3. tagab eesti keele õppimise võimaluse nendele Tartu Ülikooli liikmetele, kes ei kõnele eesti keelt emakeelena;

4.4. edendab keelekorraldust ja keelehoolet ning arendab eestikeelset terminoloogiat;

4.5. tutvustab eesti keelt ja kultuuri välismaal rahvusvahelise akadeemilise tegevuse raames.

6. Teadustulemuste avaldamisel ning eesti teaduskeele ja terminoloogia arendamiseks Tartu Ülikool:

6.1. arendab eesti teaduskeelt eestikeelsetes doktoriväitekirjades, teistes keeltes avaldatud doktoriväitekirjade eestikeelsetes kokkuvõtetes, kõrgkooliõpikutes ja teaduskirjanduses;

6.2. väärtustab teadustulemuste avaldamist ja populariseerimist eesti keeles ja arvestab seda akadeemilistele ametikohtadele valimisel;

6.3. pakub keeletuge teadustulemuste avaldamisel inglise keeles ja teistes keeltes.

Joonis 11. Tartu Ülikooli keelepõhimõtted, punktid 4 ja 6

õppesuuna täielikku võõrkeelestumist"; „tagab vähemalt kõrghariduse esimesel astmel eestikeelse õppematerjali koostamise ja arendamise", suurendab eesti keele õppe osatähtsust õppekavades (eriti õpetajakoolituses), toetab mitte-eestlaste eesti keele õpet jne.

Eraldi tuleb nimetada dokumendi 4. ja 6. punkti (vt joonis 11, TÜ keelepõhimõtted 2009). Samalaadseid plaane tehti ka teistes kõrgkoolides.

Riigi pingutuste hea näitena võib nimetada 2008. aastal kinnitatud riiklikke programme eestikeelse terminoloogia arendamiseks ning eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamiseks ja väljaandmiseks, samuti juba 2004. aastal väliseestlasi hõlmavate tegevuste koondamiseks vastu võetud rahvuskaaslaste toetamise programmi (Valge 2008).

Teema, mis haridusasutusi ja ilmselt kogu ühiskonda veelgi enam puudutas ja puudutab, oli eesti keel üldhariduskoolis, nii ema- kui ka teise keelena ja õppekeelena. Rongiseminari arutlustes olid need ühendatud ja vastavalt olid ühised ka arutelu tulemused. Ootuspärane oli, et tähtsustati nii eesti keele kui ka eestikeelse õppe olulisust, selle kõrval aga rõhutati (ka muu) emakeelse õpetamise vajadust. Seminari eesmärgiettepanekutes kajastus 2010. aastaks oodatav emakeeleõpetuse ja selle tulemuste tase: iga õpilane osaku ennast eesti keeles korrektselt väljendada nii suuliselt kui ka kirjalikult ning olgu keeleliselt arenemisvõimeline. Oluliseks peeti kirjandusõpetuse säilitamist eestikeelses gümnaasiumis. Lisaks peeti vajalikuks, et eestikeelse gümnaasiumi kõrval on olemas muukeelne (venekeelne) (era)gümnaasium, ning möödapääsmatuks, et viimases õpetavad korraliku erialase, sh eesti keele alase väljaõppega õpetajad.

Konkreetsete tegevusettepanekute hulgas puudutas kategoorilisim just vene õppekeelega koolide kvalifikatsioonita eesti keele õpetajaid, kellest soovitati vabaneda. Tähelepanu all olid ka teiste võõrkeelte (saksa, inglise) süvakoolid, millega seoses rõhutati vajadust säilitada ka nende õpilaste emakeeleoskuse tase ja õpetada selgeks tavaelus vajalikud eestikeelsed oskussõnad. Ülejäänud emakeelealaseid ettepanekuid tuleb vaadata eesti keele riikliku õppekava praktiliselt pideva, tollalgi toimunud arendamise raamistikus. Tõsteti esile vajadust käsitleda kirjakeelt teiste allkeelte kontekstis (siin vihje vajadusele tutvustada murdeid), õpetada ka suulist keelt ning rõhutati tarvet süvendada oskusi eri tüüpi tekstide koostamiseks. Tähtsateks teemadeks peeti õigekirja, emakeeleõppe tundide arvu säilitamist ja õpikute keeletaset.

Eesmärk, mis eesti õppekeelega kooli kohta keelestrateegias ametlikult fikseeriti, langeb rongis pakutuga kokku ja ega see eriti teisiti olla saakski: „tagada põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate hea eesti keele oskus ja positiivne hoiak eesti keele suhtes“ (vt joonis 12; EKAS 2004: 26). EKASe neljast konkreetsest ülesandest leiduvad kolm ka üld- või kõrgharidusealastes rongisoovitustes, ühe oskasid keelestrateegia koostajad paar-kolm aastat hiljem juurde panna: koolitada õpetajaid mitmerahvuselise eesti õppekeelega kooli jaoks. Teisest rahvusest õpilased eesti koolis ei olnud rongiseminari ajal veel probleem ning praegust olukorda, eriti sõjapõgenikke silmas pidades, oli tollal raske ette kujutada.

Vene õppekeelega kooli eestikeelseks muutmine oli tol ajal muidugi üks Haridus- ja Teadusministeeriumi olulisi ülesandeid, kuid sellega seonduva kavandamisel rongiseminarist ametlikule strateegiale suurt kasu polnud. Arutlejad olid oma pädevuselt valdavas osas eesti keele kui emakeele kesksed ning ka piisavalt enesekriitilised, et hoiduda eesti keele kui võõrkeele eri tasemete saavutamiseks vajalike praktiliste tegevuste soovitamisest.

Kuidas plaane ellu suudeti viia, sellele osutab keeleolukorra analüüs (vt joonis 13), mis tehti enne eesti keele järgmise arengukava (EKA 2011) jõustumist.

Eestikeelse üldhariduskooli kohta tõdetakse selles, et 2010. aastal jõustunud riiklikus õppekavas rõhutatakse „põhisuunana vajadust pöörata eesti keele õpetamisel senisest enam tähelepanu keelekasutusele eri suhtlussituatsioonides (sh tekstide mõistmisele)“. Mainitakse, et laienenud on „eesti keele õpetamine pedagoogilistel erialadel“. Analüüsis on juttu

ka õpikute keelest, mille kohta küll tõdetakse, et riiklikku kontrolli selle üle ei ole (EKA 2011: 36).

Muukeelse kooli õpitulemuste seisu kirjeldab kümmekond aastat pärast rongiseminari avaldatud analüüs järgmiselt: „Paljudel juhtudel ei vasta muukeelse üldhariduskooli lõpetaja eesti keele oskus riiklikus õppekavas ega „Eesti keele arendamise strateegias 2004–2010“ seatud eesmärkidele“ (EKA 2011: 43). Suures osas oli täitmata ka rongis antud soovitus keeleoskamatute õpetajate asendamise kohta oskajatega: „Samuti raskendab olukorda muukeelse kooli õpetajate vähene motiveeritus eesti keelt õppida ning eesti keele õppe liigne politiseeritus“ (EKA 2011: 42). Ilmselt on nüüd, paarkümmend aastat hiljem, olukord muutunud ning olemas eeldused tollal tehtud soovituste elluviimiseks, oma päevakajalisust pole ühe õppekeelega üldharidussüsteemi kujundamise probleemid kaotanud aga ka tänapäeval.

See ei tähenda loomulikult, et eesti emakeele ning sellel põhinevate ainete õpetamisega probleeme poleks. Viimase aja tähelepanekuna võib tsiteerida Tõnis Lukast: kuigi õppekavast oli „välja jäämas soovituslik eesti autorite ja nende teoste nimekiri, siis nüüd võin kinnitada, et see on kultuurilise järjepidevuse ja rahvusliku ühisteadvuse hoidmiseks lisatud nii põhikooli kui ka gümnaasiumi õppekavadesse“ (keeleteoüritusel Tartus 14. märtsil 2023).

Eesti keele õpetamine Aleksandrovka keskkoolis

Eks rahvusliku ühisteadvuse hoidmine ja selle nimel väliseestlastele eesti keele õpetamine olnud ka üks põhjus, miks 2001. aastal Krimmi sõideti. 11. septembril saigi rühma koosseisus olnud ametlik delegatsioon kokku Aleksandrovka keskkooli direktori Irina Supruniga. Küllap oskasid kohalikud eestlased just seda kooli ja küla soovitada ning selleks oli õige mitu põhjust: läheduses, eelkõige mõne kilomeetri kaugusel Kontši-Šavvas (Krasnodarka), elas suhteliselt palju eesti juurtega inimesi (koolidirektori sõnul 56 peret), nende hulgas ka kohaliku eestlaskonna aktiivne tegelane Rita Kadilkina; külal oli eestikeelse hariduse seisukohalt pikk ja rikas ajalugu (vt Kondratjuk 2005: 204–211): 1890. aastatel Krimmis olnud viiest eesti koolist oli üks Kontši-Šavvas.

Lisapluss oli muidugi see, et kooli direktor pidi eelinfo kohaselt eesti keele õppe alustamisest oma koolis huvitatud olema (mitte päris

3.4. Haridus ja eesti keele õpe

Haridus on keele arengu ja positsiooni tagamise põhivahendeid. Hariduse rolle on anda üldine ja erialane kirjakeeleoskus ning kujundada positiivseid keelehoiakuid. Määrava tähtsusega on üldharidus, eriti kohustuslik üldharidus, mis mõjutab keelekasutust kõige rohkem.

3.4.1. Üldharidus

Seaduse järgi võib põhikooli õppekeeleks olla mis tahes keel. Et parandada gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskust, on kehtestatud nõue alustada 2007. aastal vene õppekeelega riiklike ja munitsipaalgümnaasiumide üleviimist eesti õppekeelele, säilitades võimaluse kindlatel tingimustel taotleda õigust kasutada mis tahes muud õppekeelt. Üldhariduskoolides kasutatakse praegu kahte õppekeelt: eesti keeles õpib ¾ ja vene keeles ¼ kõigist üldhariduskooli õpilastest.

3.4.1.1. Eestikeelne üldharidus

Eestikeelse üldhariduskooli lõpetajate kirjakeeleoskus vajab parandamist.

Eesmärk: tagada põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate hea eesti keele oskus ja positiivne hoiak eesti keele suhtes.

Ülesanded:

- tõhustada eesti keele õpetamist, et tagada eesti keele kõikide osaoskuste omandamine;
- võtta praktilise eesti keele õpetus kõigi ainete õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe õppekavva;
- soodustada uusimmigrantide laste keelelist lõimumist eestikeelsesse kooli ja selle kaudu ka Eesti ühiskonda;
- koolitada õpetajaid mitmerahvuselise eesti õppekeelega kooli jaoks.

Täitjad:
Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool.

Joonis 12. Keelestrateegia eestikeelse üldhariduse osa

6.1. Eestikeelne üldharidus

6.1.1. Olukorra analüüs

Olemas on õppetööks vajalikud õpikud, mille uuendamist tuleb alustada gümnaasiumis kasutatavatest. Olukorras, kus puudub riiklik kontroll õpikukäsikirjade sisu ja keelelise vormistuse üle, tuleb riiklikus õppekavas püstitatud eesmärkide saavutamiseks leida võimalus õpikute hea keeleteaseme tagamiseks. Laienenud on võimalused saada eesti keele kohta infot interneti kaudu. Kõrgkoolides on laienemas eesti keele õpetamine pedagoogilistel erialadel ning süsteemsemat kuju ja suuremat mahtu on omandamas eesti keele ja teiste ainete õpetajate täienduskoolitus. Noorte õpetajate ning meeste osakaal emakeeleõpetajate hulgas on jätkuvalt väike.

Eesti keele õpet ja selle tulemusi, samuti suhtumist eesti keelesse eestikeelses üldhariduskoolis mõjutavad kooliväline võõrkeelne tegevus, rohkest arvutisuhtlusest tingitud kõnekeelsus ning muu emakeelega õpilaste arvu kasv. Eesti keele lõputöö (põhikoolis) ja riigieksami (gümnaasiumis) hinded on püsinud suhteliselt muutumatuna (põhikoolis on viimastel aastatel märgata pidevat, kuid statistiliselt ebaolulist hinnete langust). PISA 2006 tulemused näitavad, et kuigi enamik Eesti üldhariduskoolide õpilastest saavutab funktsionaalse lugemisoskuse baastaseme, on vähe neid, kelle funktsionaalne lugemisoskus on väga heal tasemel. 2009. aasta teisel poolel kõrgkoolide esmakursuslaste hulgas tehtud eesti keele oskuse uuring (Kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse tase. Uuringukokkuvõte. Tartu, 2010) osutab samal ajal keeleteadmiste nappusele: eesti kirjakeele valdamine ja funktsionaalne keeleoskus oli 57%-l esmakursuslastest hea või selle lähedane, 21%-l kasin ja 19%-l mitterahuldav.

Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juhtimisel on käivitunud kaheosalise tekstipõhise, (1) kirjandist ja (2) tekstimõistmise ülesannetest koosneva eesti keele riigieksami ettevalmistustööd: 2009. ja 2010. aastal on edukalt tehtud katseeksamid, eksamiarenduse käigust antakse pidevalt teada nii eksami- ja kvalifikatsioonikeskuse kodulehel kui ka ajakirjanduses. Kava kohaselt 2012. aastal rakenduv eksam hakkab koosnema alustekstile toetuvast kirjandist ja teksti mõistmist eeldavatest ülesannetest ning on kavandatud mõjutama eesti keele õpetamise arengut funktsionaalses suunas. Võimalik takistus positiivsele arengule on vähene tähelepanu eesti keele struktuuri ja keeleteaduse põhitõdede õpetamisele ning ebalev suhtumine kavandatavasse uude riigieksami vormi.

6.2. Eesti keel muukeelses üldhariduses

6.2.1. Olukorra analüüs

Õppe- ja kasvatustegevus võib koolieelses lasteasutuses toimuda eesti keelest erinevas keeles kohaliku omavalitsuse volikogu otsusel. Koolieelsete lasteasutuste eesti keelest erineva õppekeelega rühmades õppivate laste arv moodustab u 25% koolieelsete lasteasutuste laste koguarvust, olles 2008/2009. õppeaastal 14 049 ning 2009/2010. õppeaastal 14 224 ehk 22,6% koolieelsete lasteasutuste laste koguarvust. 2009. aastal kehtima hakanud riikliku õppekava kohaselt alustatakse eesti keele õpetamist kolmeaastastest lastest. Riik toetab kohalikke omavalitsusi nii õppetöö korraldamisel (rahastatakse 0,25 õpetaja kohta kahe rühma peale) kui ka õppevara ja infomaterjalide muretsemisel. Toetatakse ka lasteaiaõpetajate täiendusõpet. Nende koolieelsete lasteasutuste arv, kus õppe- ja kasvatuskeel ei ole eesti ega vene keel, on marginaalne.

Muulastest kooliõpilaste eesti keele oskus on stabiilselt paranenud (Eesti lõimumiskava 2008–2013). Peale vene õppekeelega koolide on Eestis tekkinud ka inglise ja soome õppekeelega koole. Siiski erineb eesti keele oskus piirkonniti, olles võrdlemisi väike aladel, kus eesti keele keskkond peaaegu puudub (nt Narvas). Samuti raskendab olukorda muukeelse kooli õpetajate vähene motiveeritus eesti keelt õppida ning eesti keele õppe liigne politiseeritus.

2007. aastal algas üleminek osalisele eestikeelsele õppele venekeelsetes riigi- ja munitsipaalgümnaasiumides. Lisaks on edukalt rakendatud keelekümblust jm kakskeelse hariduse mudeleid. 2009. aastal lõpetas põhikooli esimene varase keelekümbluseprogrammi läbinud lend. Kui 2005/2006. õppeaastal õppis põhikooli keelekümblusklassides vaid 0,1% kõigist põhikooliõppuritest (151), siis 2009/2010. õppeaastaks oli nende arv kasvanud 3760-ni ja osatähtsus kõigist põhikooliõppuritest 3,3%-ni.

Parem on eesti keele oskus neis koolides, kus on üle mindud osalisele eestikeelsele aineõppele, seda sõltumata sellest, kas eesti keele keskkond on olemas. Häid tulemusi on saavutatud ka keelekümbluskoolides.

Venekeelsete üldhariduskoolide õpilaste arv väheneb: kui 2005/2006. õppeaastal õppis Eesti hariduse infostüsteemi andmetel vene õppekeelega klassides 28 240 põhikooliastme õpilast (ligi 21% kõigist põhikooliastme õpilastest), siis 2009/2010. õppeaastal 22 082 (umbes 20%).

Paljudel juhtudel ei vasta muukeelse üldhariduskooli lõpetaja eesti keele oskus riikliku õppekava ega „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010" seatud eesmärkidele.

Joonis 13. Eesti keele arengukava (2011–2017) lähtepositsioonid eesti- ja muukeelses üldhariduses

omakasupüüdmatult) – ja see leidis igapidi asjaliku ja konstruktiivse kohtumise käigus ka kinnitust.

Umbes tunnise arutelu järel olid olemas info ja põhimõttelised kokkulepped kõigis olulistes küsimustes, nagu paistab ka Anu-Reet Hausenbergi poolt n-ö põlve peal tehtud tõlkelisest koosolekumemost (vt joonis 15; Hausenberg 2001).

Kool lubas pakkuda klassiruumi koos mööbliga ja 18-tunnise nädalakoormuse (õppijate miinimumhulk 12), samuti võimaluse töötada nädalas paar päeva 20 km kaugusel Simferopolis ning juhendada huviringi ja olla klassijuhataja. Palka pidid Ukraina õpetajad sellise mahuga töö eest saama 170–190 grivnat kuus (Eesti õpetaja kuupalk oli sel ajal 5200 krooni kuus, grivna väärtus kõikus 2 ja 3 krooni vahel), aga seda ei saavat kool garanteerida (olime sellega ka arvestanud) nagu ka kütet

Joonis 14. Eesti kool Kontši-Šavvas ja õpilased koos õpetaja August Lukasega 1908/1909 (fotod „Krimmi kogumikus II“)

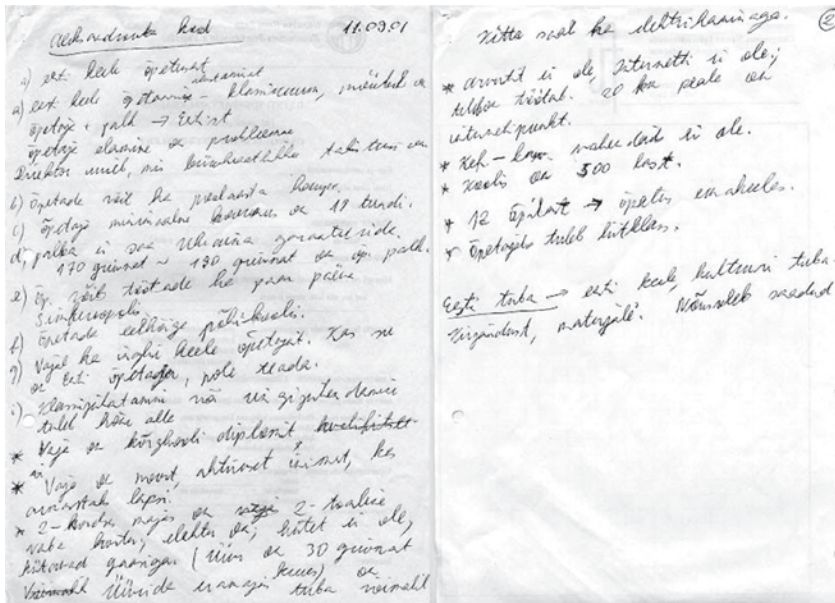

Joonis 15. Anu-Reet Hausenbergi poolt 11. septembril 2001 kirjutatud koosolekumemo

(koolis käisid lapsed istumispadjaga, kütteks tõid hagu) võimalikus korteris. Koolis ei olnud arvutit ega koopiamasinat ega külas internetiühendust, samas oli vaja inglise keele õpetajat; võimalikult eesti keele õpetajalt nõuti kõrgharidust ning meile veidi arusaamatult aktiivsust ja seda, et ta armastaks lapsi. Eraldi oli juttu eesti keele toast või nurgast, kuhu Eesti-ainelist materjali koguda ning kus seda eksponeerida ja üritusi korraldada. Hiljem võttis need ülesanded üle 16. detsembril 2006 avatud Eesti Tare.

Lähetusaruandes on kirjas, et kool „nägi Ukraina olude kohta väga hea välja, direktor oli läbirääkimispartnerina avameelne, konkreetne ja probleemide olemust kiiresti mõistev. Sobiva õpetaja leidmist võib takistada Ukraina majanduslik madalseis ning sellega seotud olmeprobleemid“ (Valge 2001a). 4. jaanuaril 2002 allkirjastati Tartus „Protokoll Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi ja Ukraina Haridus- ja Teadusministeeriumi vahelise koostöö kohta“ ja sama aasta 19. veebruaril läks ministeeriumist teele kiri direktor Irina Suprunile Eesti lubadusega saata Aleksandrovkasse

Joonis 16. Sooja saamiseks kasutatud raudahi Aleksandrovka keskkoolis (Mare Valge foto)

eesti keele õpetaja (Valge 2002), mis võimaldas algatada ettevalmistustööd tema vastuvõtuks Krimmis.

Järgnes konkreetne kokkulepe Ukraina haridus- ja teadusministeeriumiga ning 2002. aasta sügisel oligi Merge Simmul kohal (õpetas 2002–2003) ja tema järel ka järgmised õpetajad: Raina Reiljan (2003–2004), Helle Aunap (2004–2006), Enda Trubok (2006–2007), Päivi Remme 2007–2008), Tiina Rekand (2008–2010) ja Christi Sepp (2010–2014). Edukas koostöö kestis 2014. aastani, kui Venemaa okupeeris Krimmi ning viimasel Eestist lähetatud õpetajal oli raskusi, et sealt koju pääseda. Ega Krimmis vähem kriitilistel aegadelgi lihtne olnud. Vabatahtlikuna 2006–2007 Eesti Tares töötanud Kristi Kruus meenutab: „Ma sattusin mitmesugustesse olukordadesse. Kogesin nii pimestavat armastust kui ka kurja vihkamist. Aeg-ajalt sain keelepeksu sihtmärgiks“ (Kruus 2007).

Krimmi-retke lõpp ja tulemused

Vähem dramaatiline ei olnud meie Kontši-Šavva külastuse lõpp: olnud pärast koolikohtumist tund aega kohaliku eesti elu eestvedaja Rita Kadilkina kodus krimmieestlaste asju arutamas ja viinamarju söömas, saime ühte meie rühma kahest-kolmest mobiiltelefonist teate: New Yorgi kaksiktorne ei ole enam, rünnatakse Pentagoni. Lisaks niikuinii süngele meeleolule tuli hakata välja mõtlema plaani, kuidas toime tulla meie sularahadollarites reisikassaga, mis kaotas esialgu poole oma väärtusest (dollari kurss langes pärast rünnakut 50%, aga tõusis varsti endisele tasemele tagasi). Kummalisel kombel vähendas Ameerikas toimunu muret Pärnu 9. septembri metanoolitragöödia ohvrite pärast.

Lähetusaruandest: „12. ja 13. septembril tutvuti Krimmi üldolukorraga. Majanduslikus mõttes on see väga raske, kuigi viimasel ajal on suhtumine arenguvõimalustesse muutunud kohati optimistlikumaks. Vaesus, tööpuudus ja alkoholism on üksteisest tulenevad. Kohaliku elanikkonna suhtumist Eestisse ja eestlastesse võib meie poolt kogetu alusel pidada väga sõbralikuks (kuigi nähtavasti on ka teistsugust suhtumist), kuid Krimmis eneses on palju rahvustevahelisi lahendamata probleeme (üheks olulisemaks neist tatarlaste tagasirändega seostuv).“

14. septembril toimus kohtumine Krimmi etnograafiamuuseumi direktori Juri Lapteviga, kellega arutati, kuidas kohalikke eestlasi edasi uurida (tõdeti, et sellega on kiire, sest eesti keelt oskav ja eestlastega seotud

HARIDUSMINISTEERIUM

Г-жа Ирина Супрун
Школьная, 58
Село Александровка
Красногвардейский район
Крымская Автономная Республика
Украина

19.02.2002 nr 1-4/1263

Глубокоуважаемая госпожа Супрун!

Находясь 11 сентября 2001 года в Вашей гостеприимной школе, мы планировали на будущее, помимо прочего, возможное преподавание здесь эстонского языка и создание маленького эстонского уголка. Как нам стало известно, уголок уже основан, и мы хотим поблагодарить и поздравить Вас в связи с этим.

Как известно, между Украиной и Эстонией был подписан протокол о сотрудничестве между нашими странами в области образования, и Министерство просвещения Эстонии даже запланировало определенные средства для отправки учителя эстонского языка в Александровку на первую половину 2002/2003 учебного года. В начале апреля мы собираемся объявить конкурс, чтобы найти подходящего учителя, и мы были бы благодарны, если бы Вы смогли сообщить нам, готовы ли Вы принять учителя из Эстонии, каковы его условия работы и жизни, какая конкретная информация и документы Вам нужны и когда.

С уважением,

Юри Валге
Советник по языковой политике

Копии: Посольство Эстонской Республики в Киеве
Эстонское культурное общество Крыма

Munga 18
50088 TARTU

Tel. (07) 350 222
Faks (07) 350 250

E-post hm@hm.ee
Internet www.hm.ee

Joonis 17. Kiri Aleksandrovka keskkooli direktorile Irina Suprunile

Joonis 18. Viimane eesti keele õpetaja Christi Sepp õpilasi autasustamas. Taustal Aleksandrovka kooli direktor Irina Suprun (foto ajalehes Krimmi Eestlased, nr 22)

sündmusi mäletav põlvkond on kadumas, Ukraina riigil aga pole vahendeid uurimistöö korraldamiseks). Tagasisõidul 15. septembril toimunud rongiseminar esimesega võrreldavat vormistustaset ei saavutanud, sest rühm pillutati kogu rongi peale laiali. Seminari teemaks oli kavandatud „Eesti keele välisõpe: tähtsus ja perspektiiv“. Mingil määral oli neid teemasid käsitletud juba 7. septembril, kuid arutelud lähestikku paigutatud inimeste vahel toimusid muidugi ka tagasisõidul ning ideed esitati rahvastikuminister Katrin Saksa idaeestlastega tegelevale komisjonile, samuti võeti aluseks eesti keele välisõppe kontseptsiooni väljatöötamisel: rahvuskaaslaste programm võeti vastu 2004. ning eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm 2005. aastal.

Lisaks ülalkirjeldatud haridusele, teadusele ja välisõppele käidi rongiseminaridel läbi ka teised koostatava keelestrateegia teemad. Dokumenti

Полную версию газеты можно прочитать в Интернете на сайте www.kredor.ee

Krimmi EESTLASED

№ 19
Talv 2010

ИНФОРМАЦИОННАЯ, ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ГАЗЕТА КРЫМСКОГО ЭСТОНСКОГО ОБЩЕСТВА КУЛЬТУРЫ

KRIMMI EESTI KULTUURISELTSI JA KRIMMI EESTLASTE TUGISELTSI VÄLJAANNE * ILMUB AASTAST 2004

Сегодня в номере:

Рите Кадилкиной -70

Александровской школе - 120 лет

Рихард Туйск - легендарный Крымский учитель

Уголок Эстонии в Сибири

UUS MARK

90 aastat Tartu rahulepingu sõlmimisest

Tartu rahust ja Jaan Poskast Loe lk 16 ja 31

TARTU RAHU 90

Ajalooline kohtumine Eestis 2009.aasta detsembris. Vasakult Enda Trubok, Tiina Rekand, Päivi Remme, Rita Kadilkina, Helle Aunap, Raina Reiljan ja Merge Simmul.

Joonis 19. Aleksandrovka kooli eesti keele õpetajad koos Rita Kadilkinaga Krimmi Eestlaste esiküljel

soovitatud ideed võis kokku võtta järgmiselt: „eesti keel peab olema Eesti teiste keelte suhtes ülimuslik ning selle spetsialistid tunnustatud (ka materiaalses mõttes) riigi ja ühiskonna eliiti kuuluvatena, sirgeselgsus rahvusvaheliste kokkulepete sõlmimisel, nimeseadusega välditud värdnimed, õiguskeele üldarusaadavus, rahvuskeelsete entsüklopeediate väljaandmine, eestikeelse terminoloogia olemasolu ja tingimused selle kasutamiseks, eestikeelne infotehnoloogia sõnavara ja eestikeelsed arvutiprogrammid võimaluste piires, keelelise väljenduse arvestamine eriainete hindamisel, eesti keele eksam kõikidel kõrgkoolilõpetajatel, ajalehtede kvaliteetleheküljed, kõrgetasemelise eestikeelse popkultuuri ja lastekirjanduse olemasolu, tõlketegevuse kõrgtase jne“ (Valge 2001b: 731).

Küllap oleks samasugustele või lähedastele seisukohtadele keelestrateegia tekstis jõutud ka ilma rongiseminarideta. Tõsiasi on aga siiski

Joonis 20. 2001. a septembrisõidul osalenud asendusbussi taustal (Jüri Valge erakogu)

see, et kirjeldatud arutluste kaudu tagati neile laiem, ka rahvusvaheline kandepind ning anti strateegia koostajatele juurde julgust ja veendumust oma seisukohtade õigsuses.

Retke tulemuste hulka võib lugeda peale edasise tegevuse algusimpulsside mitmes valdkonnas arvukad kontaktid krimmieestlastega ja infovahetuse nendega, samuti olukorra teadvustamise endale ja välismaa kolleegidele. Loodetavasti õnnestus tõsta krimmieestlaste enesehinnangut ning tugevdada nii nende rahvuslikku identiteeti.

Lühendid

krtat – krimmitatari; ukr – ukraina; vn – vene

Kirjandus

Allik, Heldin, Ljudmila Nikiforova 2011. Eestlastega seotud kohanimed Krimmis. – Krimmi kogumik III, 2011. Koost. Heldin Allik, Ljudmila Nikiforova, Meeri Nikolska, Tõnu Tender. Toim. Heldin Allik, Tõnu Tender. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 460–475.

Eestlased Krimmis 2008 = Эстонцы в Крыму. Очерки истории и культуры. Крымский этнографический музей, Крымское эстонское общество

культуры. Составители: Е. А. Лагода, Ю. Н. Лаптев, М. Р. Никольская. Симферополь: Диайпи.
EKA 2011 = Eesti keele arengukava 2011–2017. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
EKAS 2004 = Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010. Tartu: AS Atlex.
Hausenberg, Anu-Reet 2001. Aleksandrovka kool. 11. september. Käsikiri Jüri Valge isiklikus arhiivis.
Kasik, Reet, Mati Erelt, Tiiu Erelt 2007. Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele. Tartu: Bookmill.
Kiri Aleksandrovka keskkooli direktorile Irina Suprunile 2002. Haridus- ja Teadusministeeriumi arhiiv. 19. veebruar, nr 1-4/1263.
Klaas-Lang, Birute 2012. Eesti keel kõrgkoolis. – Keel ja Kirjandus 3, 229–231.
Kondratjuk, Grigori 2005. Eestikeelse hariduse areng XIX sajandi lõpust XX sajandi esimese veerandini. – Krimmi kogumik II. Konverentsi „Eestlased XIX–XXI sajandil Krimmis“ ettekanded. Koost. ja toim. Tõnu Tender, Livia Viitol. Tallinn, Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 204–211.
Krimmi kogumik = Krimmi kogumik [I], 2002. Konverentsi „140 aastat eestlust Krimmis“ ettekanded (09.–10.09.2001). Koost. ja toim. Jüri Viikberg. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
Krimmi kogumik II = Krimmi kogumik II, 2005. Konverentsi „Eestlased XIX–XXI sajandil Krimmis“ ettekanded. Koost. ja toim. Tõnu Tender, Livia Viitol. Tallinn, Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
Krimmi kogumik III = Krimmi kogumik III, 2011. Koost. Heldin Allik, Ljudmila Nikiforova, Meeri Nikolska, Tõnu Tender. Toim. Heldin Allik, Tõnu Tender. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
Kruus, Kristi 2007 = Промочались дни. – Krimmi Eestlased 12, sügis/talv.
Rongiseminar 2001 = Eesti keele arendamise strateegia rongiseminar, 7. september 2001. Materjalid Jüri Valge isiklikus arhiivis.
Ruben, Aarne 2005. Väljarändajate saadikud Peterburis. – Krimmi kogumik II. Koost. ja toim. Tõnu Tender, Livia Viitol. Tallinn, Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 151–156.
TÜ keelepõhimõtted 2009 = Tartu Ülikooli keelepõhimõtted. Tartu Ülikooli nõukogu 30. jaanuari 2009. a otsus. – UT. Universitas Tartuensis 9.
Valge, Jüri (koost.) 2001. Euroopa keelteaasta Eestis. Tartu: AS Atlex, 8.
Valge, Jüri 2001a = Ukraina eestlaste II suvepäevadest osavõtu ettevalmistamine ja osavõtt. Jüri Valge aruanne haridusminister Tõnis Lukasele, 1. oktoober.
Valge, Jüri 2001b. Euroopa keelteaasta ja eesti keele strateegia. – Keel ja Kirjandus 10, 729–731.
Valge, Jüri 2002 = Kiri Irina Suprunile, 19. veebruar. HTMi arhiiv, nr 1-4/1263.
Valge, Jüri 2008. Keelekesksetest riigiprogrammidest. – Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa. Koost. Urmas Sutrop, Jüri Valge. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 113–127.

Vene Teated 2018 = Российские вести 7–8 (2210–2211), 10. detsember.

Viikberg, Jüri 2002. Eestlaste väljarändamine Krimmi. – Krimmi kogumik. Konverentsi „140 aastat eestlust Krimmis“ ettekanded (09.–10.09.2001). Koost. ja toim. Jüri Viikberg. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 21–43.

Vilde, Eduard 1985. Prohvet Maltsvet. Tallinn: Eesti Raamat.

Vorgul, Oleg 2005. Eestlaste ümberasumine Krimmi aastatel 1861–1864. Krimmi Autonoomse Vabariigi Riikliku Arhiivi materjalide põhjal. – Krimmi kogumik II. Koost. ja toim. Tõnu Tender, Livia Viitol. Tallinn, Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 163–173.